

LEZING EN PREEK VAN ZONDAG 3 MEI 2020

Inleiding

Dodenherdenking en Bevrijdingsdag zullen dit jaar ook volkomen anders zijn dan anders. 75 jaar vrede en vrijheid. 75 jaar geen oorlog, niet in ons land. De verhalen blijven, doven niet uit, maar vertalen we steeds naar nu. Kan dat ook met dat oerverhaal over de strijd tussen Israël en Amalek? Een blijvende strijd, die telkens weer de kop op steekt in de geschiedenis van Gods volk. Hoe verbinden we dit verhaal van eeuwige vijandschap (en vijandsdenken) aan 4 en 5 mei? En aan bijvoorbeeld een woord van Jezus: "Heb je vijanden lief"?

Exodus 17: 8-16

Toen de Israëlieten in Refidim waren, werden ze aangevallen door de Amalekieten. Mozes zei tegen Jozua: 'Kies een aantal mannen uit. Met hen moet je morgen tegen de Amalekieten gaan vechten. Ik zal dan zelf boven op de heuvel gaan staan, met in mijn hand de stok die God mij gegeven heeft.'

Jozua deed wat Mozes gezegd had en vocht tegen de Amalekieten. Mozes ging de heuvel op, samen met Aäron en Chur. Mozes hield zijn stok omhoog. Zolang hij dat deed, waren de Israëlieten het sterkst. Als hij zijn arm liet zakken, waren de Amalekieten het sterkst.

Maar Mozes' armen werden moe. Daarom pakten Aäron en Chur een grote steen waar Mozes op kon zitten. En ze gingen naast hem staan om zijn armen te ondersteunen. Daardoor kon Mozes zijn armen omhooghouden totdat de zon onderging. Zo kon Jozua het leger van de Amalekieten verslaan.

De Heer zei tegen Mozes: 'Jullie moeten goed onthouden wat er gebeurd is. Daarom moet je het opschrijven. En zeg tegen Jozua dat er niets van de Amalekieten zal overblijven. Ik zal ervoor zorgen dat ze door iedereen vergeten worden.'

Toen bouwde Mozes daar een altaar. Hij noemde het 'De Heer heeft mij de overwinning gegeven'. En hij zei: 'Er zal altijd oorlog zijn tussen de Heer en de Amalekieten. Want de Amalekieten hebben zich tegen de Heer verzet.'

HEILIGE STRIJD

Vijanddenken

In deze dagen voor 4 en 5 mei is elke avond na het journaal van acht uur een bevrijdingsjournaal te zien. Een beetje vreemd vind ik het wel, als huidige journalisten gebeurtenissen van 75 jaar geleden brengen alsof het nu speelt. Maar het zet ook aan het denken.

Zo lieten ze op 30 april een stukje van een voorlichtingsfilm zien die aan Amerikaanse soldaten werd getoond die Duitsland binnentrokken. Daarin werden ze gewaarschuwd om geen enkele Duitser te vertrouwen. Veel, zo niet de meesten, waren nazi's in hart en nieren, zo verzekerd de voice-over. Elke Duitser kan problemen veroorzaken. De Amerikanen moeten dus niet vriendschappelijk met ze omgaan. Ze moeten vooral op hun hoede zijn voor Duitse jongeren. Zij kennen geen ander systeem dan dat wat hun geest vergiftigde. Ze zijn doordrenkt van de nazi-ideologie. En ze kunnen nu niet ineens hun hand uitsteken en excuus maken en denken dat ze daar mee weg komen.

Natuurlijk blijven de beelden die we zien van vernietigde steden en uitgemergelde mensen in kampen verschrikkelijk. Oorlog is verschrikkelijk. En de vijand moet verslagen worden. Maar ik schrok van dat filmpje, waarin alle Duitsers als gevaarlijk werden gebrandmerkt.

Net zoals ik elke keer weer schrik als ik in de Bijbel dergelijke teksten tegenkom. Zoals vandaag over Amalek.

De Heer zei tegen Mozes: 'Jullie moeten goed onthouden wat er gebeurd is. Daarom moet je het opschrijven. En zeg tegen Jozua dat er niets van de Amalekieten zal overblijven. Ik zal ervoor zorgen dat ze door iedereen vergeten worden.'

Toen bouwde Mozes daar een altaar. Hij noemde het 'De Heer heeft mij de overwinning gegeven'. En hij zei: 'Er zal altijd oorlog zijn tussen de Heer en de Amalekieten. Want de Amalekieten hebben zich tegen de Heer verzet.'

Amalek

Wat is er zo vreselijk aan Amalek? Met andere vijanden van de Israëlieten kan vrede gesloten worden, zelfs met Egypte. Maar met Amalek is er een eeuwige strijd. Misschien kom je erachter als je andere Bijbelteksten bekijkt waar Amalek genoemd wordt. Bijvoorbeeld in Deuteronomium waar God bij monde van Mozes zegt:

Vergeet niet wat voor verschrikkelijks de Amalekieten gedaan hebben! Ze hebben jullie zomaar aangevallen in de woestijn toen jullie gevlucht waren uit Egypte. Jullie waren moe en hadden geen kracht meer. En juist toen vielen ze jullie van achteren aan, waar de zwakste mensen liepen. De Amalekieten hadden geen enkel respect voor God. Vergeet dat niet!

Straks zal de Heer jullie veilig laten wonen in het land dat hij zal geven. De Heer, jullie God, zal zorgen dat jullie niet meer aangevallen worden door volken in de buurt. En jullie moeten ervoor zorgen dat de Amalekieten verdwijnen. Zorg ervoor dat zij door iedereen vergeten worden!

Saul, de eerste echte koning van Israël moet die opdracht uitvoeren. Amalek met wortel en tak uitroeien, mannen, vrouwen, kinderen, vee. Een regelrechte genocide, in opdracht van God. Saul voert de opdracht uit, maar laat Agag, de koning van Amalek leven en voert het vee weg als buit. Het kost hem zijn koningschap en de profeet Samuel hakt Agag alsnog in mootjes.

David doet het beter en maakt korte metten met Amalekieten die hem voor de voeten lopen.

In de spaarzame verhalen over Amalek wordt het beeld geschetst dat het hier gaat om een vijand die zwakke mensen in de rug aanvalt, die rooft waar geen verdediging is, die doodt om er zelf beter van te worden. Amalek wordt exemplarisch voor een onderdrukker die zich niet om God bekommert en geen mens ontziet.

In het Bijbelboek Ester komen we Haman tegen, een nazaat van Agag de Amalekiet die Saul spaarde. Deze Haman smeedt een methode om voorgoed van de Joden af te komen. Een antisemiet in vol ornaat. Ester en Mordechai weten de uitroeiing van hun volk te voorkomen door als eerste aan te vallen en Haman en de zijnen uit te schakelen. Aanval als de beste verdediging.

En in de loop van de geschiedenis zijn er diverse machten en volken betiteld als Amalek: de Romeinen bijvoorbeeld en natuurlijk de nazi's die zes miljoen Joden op beestachtige wijze afslachtten.

Afrekenen

Reden genoeg om de gedachtenis aan Amalek onder de hemel volledig uit te wissen, zou je zeggen. Maar hoe doe je dat?

In Exodus gaat de strijd op en neer. Uiteindelijk blijven Mozes armen omhoog, het vertrouwen houdt het zou je met evenveel recht kunnen vertalen. En Jozua decimeert de Amalekieten. Maar een rest blijft over. En dus steekt de ellende vroeg of laat weer de kop op. Saul lukt het niet om de heilige opdracht van God 100 procent te volvoeren. David komt een eind, maar kennelijk ontsnappen er toch een paar, want later duikt Haman in het Perzische rijk op.

Je kunt nog zoveel Amalekieten ombrengen, het kwaad waar ze voor staan, blijkt onuitroeibaar. Tot op de dag van vandaag. Want steeds weer duikt antisemitisme op, alsof we maar niet kunnen leren van de geschiedenis.

Maar ook breder zie je amalekitische trekken, daar waar sterken zwakken pakken. Daar waar mensen met macht Gods geboden voor een rechtvaardige samenleving links laten liggen en vele slachtoffers maken. In conflicten en oorlogen, maar wat mij betreft mag je daar economische systemen, die superwinsten creëren voor een paar ten koste van miljoenen armen, ook onder rekenen.

Amalek?

Hoe kom je van Amalek af?

Helpt het wel als je de strijd aangaat? Als je de wapens oppakt? Soms kan je niet anders. Als de geallieerden niet gestreden hadden dan waren we 75 jaar geleden niet bevrijd. Maar geweld blijft problematisch. Dat bleek in de jaren na 1945 in toenmalig Nederlands-Indië. Wie was Amalek? De moordende Indonesiërs die onafhankelijkheid wilden, of de Nederlanders die met inzet van soldaten de oude situatie wilden vasthouden?

Vandaag voeren we een wereldwijd gevecht tegen een virus. Dat lijkt van een andere orde. Maar wie zullen als we straks de balans op kunnen maken, het meest slachtoffer zijn de wereldwijde lockdown? Ik vrees niet de machtigen, de rijken, maar de zwakken, de armen. Een ongelijke strijd.

Beweging van hoop

Hoe kom je van Amalek af?

Wist God het wel? Het is op z'n minst eigenaardig dat de Bijbel prijsgeeft dat God een eeuwige strijd met Amalek heeft. Grootmacht Egypte bedwong God volgens het verhaal met tien plagen. Maar Amalek lijkt Hij niet klein te krijgen. Is het kwaad groter van God?

Dat is een vraag waar gelovigen altijd mee geworsteld hebben. En je zou verwachten dat ze in de loop van de tijd hun geloof zouden hebben verloren en wanhopig zijn geworden. Omdat het maar niet wil lukken om het kwaad in al zijn verschijningsvormen op te ruimen.

Maar het wonderlijke is dat gelovigen, dat Joden, dat christenen, ondanks het kwaad dat hen drukte, vasthielden aan de hoop. Hoop op de verzekering van God dat Hij niet opgeeft, dat Hij blijft strijden tegen het kwaad.

Historica en deskundige op het gebied van terrorisme Beatrice de Graaf schreef op verzoek van de Protestantse Kerk een paar jaar geleden een essay over Heilige Strijd.

Zij pleit hierin voor een beweging van hoop in plaats van een verlamming door angst. Zij gelooft dat God het kwaad overwonnen heeft. Zo verstaat zij het evangelie van Jezus.

Ik wil het graag met haar geloven, maar tegelijk sta ik met een mond vol vrome tanden tegenover daadwerkelijke slachtoffers van kwaad. Ik heb makkelijk praten en makkelijk geloven. Beatrice voelt dat overigens ook. En leert op haar beurt bijvoorbeeld van de Koptische christenen die daadwerkelijke onderdrukking ondervinden, maar desondanks blijven vasthouden aan de hoop. Die vertrouwen vinden in de belofte van God dat Hij de strijd niet opgeeft.

Soms vraagt de strijd tegen het kwaad dat wij wapens opnemen. Maar laat dat toch altijd met weerzin zijn en nooit meer dan nodig.

Misschien wel veel vaker vraagt de strijd tegen het kwaad om vreedestichters, om mensen die het lef hebben om vijanden lief te hebben.

Straks zingen we een gebed dat wordt toegeschreven aan Franciscus van Assisi. Waarschijnlijk is het niet van zijn hand, maar het ademt wel zijn geest: Maak mij een werktuig van uw vrede.

Het was een gebed dat veel gepubliceerd is in de Eerste en de Tweede Wereldoorlog. Het is een gebed dat nog altijd niet aan kracht heeft verloren. Misschien wel het mooiste wapen in die eeuwige strijd tegen het kwaad.

*Maak mij een werktuig van uw vrede,
waar haat is, dat ik liefde ben,
vernedering dat ik daar zal vergeven,
waar tweedracht, dat ik eenheid breng,
waar dwaling is, laat mij daar waarheid spreken,
waar twijfel, dat vertrouwen komt,
waar wanhoop heerst, dat ik daar hoop breng,
waar het duister, daar zij het helder licht.
Dat ik niet kom om troost, maar om te troosten.
Dat ik niet vraag om liefde maar zal geven.
Want in het geven is het ontvangen,
in sterven staat het leven op.*